

חומש שמות

הבה נתחכמה לו.

ברש"י, נתחכמה למושיעו של ישראל, שכבר נשבע שאינו מביא מבול לעולם, והם לא ידעו שעל העולם כולו אינו מביא, אבל על אומה אחת מביא. נראה מה שמבואר כאן, שבנוהג שבועלם מי שהוא אקסטרעם וקיצוני, הוא ג"כ פלאטשיק - שיטחי, דהיינו לא עמוק וחריף, וכן כתב בהקדמת מסילת ישרים שהעולם רגיל שאם רואים מישהו מתחסד, חושדים בו שהוא חלש השכל, ולכן חשב פרעה באשר ידע שהקב"ה הוא מאד מאד קיצוני, א"כ מסתמא ח"ו אין לו עמקות.

והנה התורה היא כביכול קיצונית מאד, מצד אחד - א-ל קנא, ומה נתן לאדם הראשון על חטא קל - כמה מיתות וכמה יסורין, ובכלל כל עומק הדין. ומצד שני, נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו, שהחסד שמתגלה הוא עצום ונורא, וי"ג מידות של רחמים וכו', ולכן חשב פרעה שמי שיש לו קיצוניות כזו, זו ראייה שכל עניניו גוזמאות, ואין לו דקויות, ואפשר לסובב אותו ולהתחכם לו. הנה הבטיח שלא להביא מבול, ובודאי הוא מחמיר גדול וילך באופן הקיצוני עד הסוף שלא להביא מבול או כל הדומה לו. מה תאמר יש לו עוד עצות, הרי גם על זה יש עקרון של מידה כנגד מידה, ויחמיר על זה עד הקצה האחרון בלי שיוכל לזוז לכאן או לכאן, ולא יוכל לעשות כלום, ונמצא תפוס מיניה וביה. - וזה ממש פירוש המילים, הבא נתחכמה לו, כמו שמתכננים נגד מישהו, נעשה התחכמות נגדו ולא ידע מימינו ומשמאלו.

אמנם טעות גדולה טעה החכם בעיניו, שיחד עם זה שהתורה יש לה קיצוניות גדולה, יש לה עמקות עצומה, דק אל דק עד אין נבדק, מאשת אח התיר יבמה, ומאיסור דם התיר כבוד, וכן כאן, הקב"ה עשה נגדו מהלך מתוחכם מאד, ועשה פלפול בחריפות ועמקות, ומתוך האיסור של מבול המציא היתר על אומה אחת - והטביע את כולם בים.

ונראה שיש בענין זה יסוד גדול והשקפה עמוקה למעשה, שהרבה פעמים חושבים באשר התורה כ"כ מחמירה על ענין מסויים, לכן צריך להתעלם מפרטי ההלכה, וכגון חילול שבת במקום פיקוח נפש, או לאכול ביום כיפור, אבל עומק הענין רמוז במה שאמרו, ותלמוד תורה כנגד כולם, והוא

שהתורה היא עמוקה יותר מעניני שבת ויום כיפור, ובכחה להמציא היתר, והקב"ה רוצה דוקא כך, ומי שאינו עושה כך, אם נאמר שהוא החמיר מפני שחרד מאד על השבת, אבל הרי העלים עין משכל התורה ועמקותה, ועשה נגדה - ואף זלזל בה, שהתורה עצמה חביבה אצל הקב"ה יותר מהשבת.

וידוע שבבריסק הקפידו ביותר על ענין פיקוח נפש, ולולי דאיני כדאי הייתי אומר, שלא רק שחששו מאד לפיקוח נפש, אלא שחששו לזלזול בהתורה עצמה, שאם הוא מחמיר שלא כדין יתכן שנכנס בחשש מגלה פנים בתורה שלא כהלכה, שזה חמור מכל.

ונראה שזהו עומק בדברי חז"ל (ברכות ס') כח דהתירא עדיף ליה, משום שעל ידי איסור קיימת מצוה פלונית, ובהיתר קיימת חידוש בתורה שהוא ענין גדול מהכל, וכן (ויבמות ל"ז) א"ל שריתו יהא רעוא דתשתרו אף תרבא (והלואי שתתירו גם איסור חלב), משום שבאיסור יש לך קיום לאו של חלב, ואם תתיר, אה"נ שלא תוכל לקיים לאו של חלב, אבל יש לך כנגדו חידוש בתורה שהוא עולה על לאו דחלב הרבה, ועושה יותר נחת רוח לפניו יתברך, שכן ההלכה - תלמוד תורה כנגד כולם.

וזה נוגע ביותר בענין ונשמרתם לנפשותיכם, שקורה הרבה שבמקום חולי צריך לבטל מצוה או מנהג שרגיל בה, ובטבע צר לו לאדם מאד לבטל מצוה שהתרגל בה, אבל אנו עבדים להקב"ה, ועלינו מוטל לעשות רצונו, ולא רק לקיים המצוות, והתורה היא עמוקה מאד, וההלכה היא הקובעת אפילו במקום שמרגישים שעי"כ יחסר לנו.

ושמעתי מר' יוסף ליס זצ"ל שהגרי"ז ז"ל סיפר לו, שהחפץ חיים ירד מהרכבת לפני כניסת השבת לשדה שומם, והגר"ח ז"ל הוכיחו על זה, ואמר, "אבער אז די גמרא זאגט מה אגרוף שיש בו כדי להמית האט איר ניט געדארפט אראפ גיין", (אבל אם בגמרא אמרו, מה אגרוף שיש בו כדי להמית - שיכול לבוא גוי ולהכות באגרוף - לא היית צריך לרדת מהרכבת אלא להמשיך הנסיעה בשבת), והביאור בדיוק לשונו, דהרי מה פעלתם - החמרתם בשבת וביטלתם גמרא, אם הייתם מבטלים שבת ומחמירים בגמרא, היה יותר טוב שהרי תלמוד תורה כנגד כולם, ועוד שהרי הקב"ה רוצה ששבת תהא מקויימת דוקא כמו שמבואר בגמרא, וזהו עיקר עבודתינו, שאנו עבדים לו יתב', אנה"נ שההרגש יותר יפה כאשר מסכנים את הנפש ושומרים שבת, אבל מצוות לאו

להנות ניתנו, (ואדוננו הח"ח זיע"א ודאי שלא חלק על זה, רק שבאותו מקרה היה סבור שלא היה מצב של פיקוח נפש עפ"י דין).

ר' יוסף זצ"ל סיפר לי הלשון ששמע מהרי"ז ז"ל, די טאטע האט עם אויסגירעט, און עם געזאקט, אז איר זיינט פול מיט יראת שמים איז קיין ספק ניט, אבער אז די גמרא זאקט מה אגרוף שיש בו כדי להמית, האט איר ניט געדארפט אראפגיין, ואת הדברים שמעתי לפני הרבה שנים ואיני מדויק בדיוק את המילים האבא (ר' חיים ז"ל) הוכיח אותו ואמר לו - שאתם מלאים עם יראת שמים אין לנו ספק אבל אם הגמרא אומרת מה אגרוף שיש בו כדי להמית לא היית צריך לרדת).

ור' יוסף זצ"ל ביאר למה הוסיף הגר"ח שאין לנו ספק שאתה מלא יראת שמים, זה לקיים הגמרא (ויבמות ע"ח), אמר ריש לקיש מאי דכתיב (צפניה ב') אשר משפטו פעלו, באשר משפטו שם פעלו, עיין שם, והיינו הלכה, דהעושה משפט, צריך בשעה זו להזכיר גם את מעלותיו ומידותיו הטובים, ולמדו שם מענין שאול המלך שכאשר נשפט על ענין הגבעונים, התעוררו זכויותיו, וכן כאן שר' חיים ז"ל בא להוכיח את החפץ חיים ז"ל היה חייב להוסיף זכותו ומעלתו של החפץ חיים.

